

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/78757>

Please be advised that this information was generated on 2019-11-11 and may be subject to change.

De man van de politiek

Norbert Schmelzer (1921-2008)

Alexander van Kessel

Op 3 februari 2009 legde Max van Weezel, voorzitter van de Haagse journalistenkring, in het Haagse Nieuwspoort een opmerkelijke bekentenis af. Van Weezel, die Schmelzer pas na zijn actieve politieke loopbaan had leren kennen, vond hem 'een van de meest charmante en hoffelijke mensen die ik ooit heb ontmoet. Toch is het hem overkomen dat de media hem na de Nacht van Schmelzer afschilderden als het prototype van de onbetrouwbare roomse politicus. [...] Ik vind dat mijn beroepsgroep – de journalisten – Norbert Schmelzer daarmee onrecht heeft aangedaan.'¹

Schmelzer dankte het over hem heen gestorte journalistieke vitriool vooral aan zijn rol tijdens de nacht van 13 op 14 oktober 1966, toen het kabinet-Cals (KVP, PVDa en ARP) ten val kwam naar aanleiding van een door hem ingediende motie. De kritiek die daarna – vooral van de linkerzijde – op hem neerdaalde, was in de parlementaire geschiedenis niet eerder vertoond. PVDa-minister Anne Vondeling sprak van 'moord met voorbedachten rade', tekenaar Opland schetste Schmelzer in *de Volkskrant* als de Brutus die 'Caesar' Cals een mes in de rug stak en cabaretier Wim Kan karakteriseerde hem als een 'gladde teckel met een vette kluijf in zijn bek'. De PVDa bezwoer nooit meer met deze KVP van Schmelzer te regeren.

Mocht door zijn opereren tijdens 'de Nacht' en de reacties daarop in de media het beeld zijn ontstaan van een beginsel- en gewetenloze manipulator, Schmelzers politieke opereren werd wel degelijk geschraagd door hooggestemde idealen. Tijdens zijn studiejaren aan de Katholieke Hogeschool in Tilburg (1939-1947) drongen ze zich langs twee wegen aan hem op. In Tilburg werd hij doordeesemd van katholiek-sociale opvattingen, waardoor hij een stevig pleitbezorger werd van harmoniemodel en corporatisme. Daarnaast hadden de oorlogsjaren grote invloed op de jonge Schmelzer. Was hij als scholier door lezing van *Mein Kampf* al overtuigd geraakt van de verderfelijkerheid van het nationaalsocialisme, in de Brabantse studentenillegaliteit koos hij zonder reserve voor de parlementaire democratie en samenwerking tussen de Europese landen. Alleen daarmee was volgens hem een volgende wereldoorlog te voorkomen. Schmelzer werd overtuigd Europeaan, christen en democraat.

Vanaf het moment dat Schmelzer aantrad als fractieleider van de KVP in de Tweede Kamer, in december 1963, was zijn voornaamste missie het bijeenhouden van de kudde. Daarmee stond hij in de traditie van zijn grote voorgangers W.H. Nolens en – vooral – zijn leermeester en beschermheer C.P.M. Romme: balancerend tussen de linker- en rechtervleugel en – vaak op de achtergrond – aan alle touwtjes trekkend. De politiek leider van de katholieken zat dan ook in de Kamer en niet in het kabinet. Echter, opereerden Nolens en Romme in het verzuilde tijdperk, Schmelzer trad aan op het moment dat de oude zekerheden afbrokkelden. De afstand tussen de partij en de geestverwante organisaties (vakbonden, kranten, omroep) werd zienderogen groter, terwijl ook de mondiger wordende katholieke

*Norbert Schmelzer, 7 november 1966
[Foto: ANP - André van der Heuvel]*

kiezer minder vanzelfsprekend op de KVP stemde. In een enkel geval nam zelfs het episcopaat afstand van de partij. Zelfs voor een raspoliticus als Schmelzer was het politiek leiderschap daarmee een zware opgave geworden. Gezag werd sowieso minder snel aanvaard en moest millimeter voor millimeter bevochten worden. In het voorjaar van 1964 sprak Schmelzer op het Catshuis met de pas aangetreden premier V.G.M. Marijnen over het gezagsvacuüm, wetend dat de premier nog 'niet het gezag van een De Quay en ik niet van een Romme [heb]. De katholieke politiek kent momenteel helaas geen actieve politicus die als bindende figuur kan dienen.²

Tijdens 'de Nacht' kwam Schmelzer onvermijdelijk voor een moeilijke keuze te staan, waarbij zijn voornaamste zorg was de schade in eigen kring te beperken. Het overgrote deel van de partij en de fractie had een voorkeur voor samenwerking met de VVD en de coalitie met de PVDA verliep steeds moeizamer, waardoor in de zomer van 1966 een breuk onontkoombaar werd. Tijdens de algemene beschouwingen in oktober 1966 dreigde een aanzienlijk deel van de rechterzijde van de KVP-fractie een door de VVD ingediende motie te steunen, waardoor een scheuring in katholieke gelederen zou ontstaan. Schmelzer nam daarop bewust het risico met zijn eigen motie een – veel kleiner – aantal linkse fractieleden van zich te vervreemden. Vier KVP'ers stemden tegen de motie van hun fractievoorzitter. Anderhalf jaar later vervuilden onder meer oud-minister P.C.W.M. Bogaers, voormalig partijvoorzitter H.W. van Doorn en Kamerlid J.M. Aarden de KVP voor de Politieke Partij Radikalen. Onbedoeld werd het werk van de fractievoorzitter hierdoor in de periode 1967-1971 iets eenvoudiger. Schmelzer had tijdens het kabinet-De Jong in ieder geval minder moeite om zijn fractie op één lijn te houden. Ook werden geleidelijk de geesten rijp voor een ander project van Schmelzer: het samengaan van KVP, ARP en CHU in één christendemocratische partij, naar West-Europees voorbeeld. Hij heeft er vervolgens onvermoeibaar aan gewerkt.

Werd Schmelzer tijdens zijn fractievoorzitterschap door velen gezien als de machtigste man van Nederland, zelf had hij zijn zinnen eigenlijk gezet op een ministerschap. Nadat hij in 1956 staatssecretaris van Binnenlandse Zaken was geworden, begeerde hij steeds een plaats in het kabinet. In 1959 suggereerde Romme zelfs het premierschap – totdat 'onderkoning' Beel snel een einde aan zijn illusies maakte: dat was veel te vroeg. Schmelzer, 38 jaar pas, werd vervolgens als staatssecretaris de politieke rechterhand van de op het Binnenhof onwennige premier J.E. de Quay. Leunde De Quay aanvankelijk dankbaar op zijn adjudant, toen hij groeide in zijn rol als premier, begon hij zich eveneens te storen aan Schmelzers aspiraties: 'Wat wil Norbertje toch. Ik zie hem helaas steeds meer als een intrigant.'³ Het hem aangeboden partijvoorzitterschap liet Schmelzer in 1961 aan zich voorbijgaan: dat sloot niet aan bij zijn ambitie om daadwerkelijk politieke macht uit te oefenen.

Na de verkiezingen van 1963 lonkte lange tijd de portefeuille van Volkshuisvesting. Om de linkerflank te apaiseren, koos de formateur, zijn partijgenoot Marijnen, uiteindelijk voor vakbondsmann Bogaers. Het was een flinke tegenvaller voor Schmelzer. Hij kreeg na de val van het kabinet-Marijnen in het voorjaar van 1965 als informateur de kans zelf het premierschap te claimen. Vanwege de politieke situatie – een kabinet met de PVDA was onvermijdelijk – zag hij er echter van af en maakte hij de weg vrij voor partijgenoot J.M.L.Th. Cals, die veel beter lag bij de sociaaldemocraten. In 1971 viel hem eindelijk een ministerschap toe. Tot zijn grote vreugde werd het zelfs Buitenlandse Zaken, waardoor

hij zich weer met internationale politiek mocht bezighouden. Door de snelle val van het kabinet-Biesheuvel bleef het bij twee jaar.⁴ Zijn reputatie bij de PvdA maakte het ondenkbaar dat hij in mei 1973 aanbleef in het kabinet-Den Uyl.

Ook het perspectief op lange termijn verdween toen diezelfde maand de jonge journalist Robbert Ammerlaan *Het verschijnsel Schmelzer* publiceerde, een met medewerking van de hoofdpersoon geschreven biografie. Het boek veroorzaakte vanwege zijn openhartigheid een schok in de Haagse politiek. Toch gaf *Het verschijnsel* niet de hele Schmelzer prijs. Hij had Ammerlaan ten behoeve van het boek weliswaar inzage gegeven in zijn persoonlijke papieren, maar kreeg na lezing van de eerste versies moeite met de soms scherpe en openhartige oordelen in de tekst over anderen. Op aandringen van Schmelzer deed Ammerlaan enkele concessies.⁵ Zo verdween de toch al met veel geheimzinnigheid omgeven persoon van Ben Korsten nagenoeg geheel uit het boek. De controversiële pr-adviseur wordt slechts eenmaal vermeld en wel als ‘image-builder van Veldkamp en vertrouwensman van vele politieke kopstukken’. De band tussen Schmelzer en de ‘mannelijkmaker’ werd door Ammerlaan niet vermeld, terwijl volgens toenmalig KVP-minister G.M.J. Veldkamp en onderzoeksjournalist Rudie van Meurs het juist Schmelzer was die Korsten in de KVP introduceerde.⁶ In zijn in 2004 verschenen herinneringen – waarin opvallend genoeg juist de naam van Ammerlaan weer ontbreekt, gaf Schmelzer al wat meer duidelijkheid, daarbij evenmin onvermeld latend dat Korsten een ‘innige vriendschap’ met zijn toenmalige vrouw onderhield.⁷

Sinds begin 2009 beschikken we over het persoonlijk archief van Schmelzer, met daarin onder meer diens ‘Politieke dagboeken’.⁸ Schmelzer heeft het de historicus – onbedoeld, mogen we aannemen – met het vrijgeven van zijn papieren overigens niet gemakkelijk gemaakt. Zijn moeilijk leesbare handschrift zal menig onderzoeker nog voor grote problemen plaatsen.⁹ Uit de vele vermeldingen op de dagboekpagina’s en andere losse notities in Schmelzers archief valt niettemin op te maken dat Korsten veelvuldig contact met hem onderhield.¹⁰ Het dagboek vult ook in andere kwesties het beeld aan, zoals Schmelzers bemoeienissen rond de escapades van de capabele maar lastige minister van Sociale Zaken Veldkamp.¹¹

Of publicaties op basis van stukken uit zijn archief het imago van Schmelzer fundamenteel zullen veranderen, is niettemin de vraag. Ook nadat in 1991, een kwarteeuw na ‘de Nacht’, de gebeurtenissen rond de val van het kabinet-Cals door historici nader onderzocht waren en journalist Ed van Westerloo had erkend dat hij zich wel erg had laten meeslepen in zijn wraakgevoelens jegens Schmelzer, bleef de mythe over de ‘gladde teckel’ goeddeels in stand.¹² Beelden zijn hardnekkig. Schmelzer is nooit populair geworden bij het grote publiek. Hij bezat echter wel de vaardigheden om in de partij, in klein comité en in het parlement consensus te creëren. Hij gaf met zijn beheerste optreden en afgewogen woordkeus de indruk van een kille, calculerende machtspoliticus. Onbetrouwbaar en glibberig, doortrapt. Ogenschijnlijk emotioneel. Hij wist het zelf: ‘[...] ik heb het Nederlandse publiek nooit echt aangesproken in de zin dat men voor mij warm liep. [...] Ik werd toch meer gezien als strateeg, een intelligente schaker. Niet zo’n aardige man, meer de man van de politiek.’¹³

Schmelzer overleed op 14 november 2008 in het Duitse Sankt-Ingbert, 87 jaar oud.

Noten

- 1 Toespraak Max van Weezel, journalist en voorzitter Algemeen Bestuur Nieuwspoor, op de bijeenkomst Archieven van politici, Nieuwspoor, 3 febr. 2009. Zie <http://www.nationaalarchief.nl> (15 aug. 2009).
- 2 NA, archief Schmelzer, inv.nr. 124, Politieke dagboeken, notitie 15 maart 1964.
- 3 Dagboeknotities De Quay, geciteerd in: Anne Bos, 'Parlement aan het werk' in: Jan Willem Brouwer en Jan Ramakers (red.), *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945*, deel 7, *Het kabinet-De Quay 1959-1963. Regeren zonder rood* (Amsterdam 2007) p. 45-86, aldaar p. 70.
- 4 Jac Bosmans, 'Een gedreven politicus. Wilhelmus Klaus Norbert Schmelzer (1971-1973)' in: Duco Hellema, Bert Zeeman en Bert van der Zwan (red.), *De Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken in de twintigste eeuw* (Den Haag 1999) p. 229-241.
- 5 Robbert Ammerlaan, *Het verschijnsel Schmelzer. Uit het dagboek van een politieke teckel* (Leiden 1973) p. 17.
- 6 Ammerlaan, *Het verschijnsel Schmelzer*, p. 138. Vgl. G.M.J. Veldkamp, *Herinneringen 1952-1967. Le carnaval des animaux politiques*, bewerkt door P.G.T.W. van Griensven en J.M.M.J. Clerx (Nijmegen en 's-Gravenhage 1993) p. 6-7 en Rudie van Meurs, *De Zwolsman connection. Een meester-speculant en zijn christen-democratische vrienden* (Amsterdam 1977) p. 40 e.v.
- 7 Norbert Schmelzer, *Herinneringen van een politiek dier* (Amsterdam 2004) p. 66.
- 8 NA, archief Schmelzer, inv.nr. 123-125, 'Politieke dagboeken', 3 sept. 1961 - 11 okt. 1962, 15 okt. 1962 - 12 juli 1964 en 5 sept. - 2 dec. 1964.
- 9 Zie ook *de Volkskrant*, 31 jan. 2009.
- 10 In zijn dagboek vermeldt Schmelzer Korsten overigens voor het eerst op 18 okt. 1962.
- 11 NA, archief Schmelzer, inv.nr. 124, 'Politieke dagboeken', 8 jan., 4 en 5 febr. 1963. Vgl. Ammerlaan, *Het verschijnsel*, p. 89-91.
- 12 Dossier over de nacht van Schmelzer in: *Jaarboek Mediageschiedenis* 3 (1991) p. 191-294.
- 13 *Haagse Post*, 5 juni 1982.